

Katarzyna Kulczyńska, Natalia Pawlak

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Instytut Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej
e-mail: katakul@amu.edu.pl, nat_pawlak@wp.pl*

Zróźnicowanie przestrzenne przestępczości nieletnich w województwie wielkopolskim

Zarys treści: Celem artykułu jest zbadanie przestrzennego zróźnicowania przestępczości nieletnich, a także próba określenia czynników sprzyjających przestępczym zachowaniom nieletnich na obszarze województwa wielkopolskiego w układzie powiatów w latach 1999 i 2015. Analiza dotyczy zmian natężenia przestępczości nieletnich sprawców przestępstw i czynów przez nich popełnionych ze szczególnym uwzględnieniem przestępstw kryminalnych w kategorii przestępstwa narkotykowe, cechujących się najwyższymi wartościami wskaźników natężenia przestępstw. Uzupełnieniem prowadzonych analiz jest ustalenie współzależności pomiędzy poziomem przestępczości nieletnich a czynnikami przestępczości przy wykorzystaniu współczynnika korelacji liniowej Pearsona.

Słowa kluczowe: przestrzenne zróźnicowanie przestępczości, czynniki przestępczości, nieletni sprawcy przestępstw, województwo wielkopolskie

Wprowadzenie

Przestępczość nieletnich jest problematyką, o której mówi się w różnych gremiach coraz częściej. Ostatnie lata dowodzą głębokiego kryzysu społeczeństwa, w tym również dzieci i młodzieży, którego odzwierciedleniem jest znaczny wzrost liczby osób nieletnich popełniających czyny karalne, a także przejawiających zachowania świadczące o demoralizacji. Młodzi ludzie są coraz bardziej agresywni, a ich postępowanie staje się brutalne, ponadto zachwianiu uległy podstawowe wartości życiowe. W Polsce od początku lat 90. XX w. wzrasta problem patologii wśród młodzieży, a szczególnie groźną odmianą patologii jest przestępczość (Hołyst 2007). Jak zauważają Cichy i Szyjko (2014: 9), „przestępczość nieletnich jest jednym z najbardziej nagłośnionych tematów «tabu» w ostatnich latach, a coraz częstsze brutalne przestępstwa dokonane przez nieletnich wywołują wśród społeczeństwa poczucie zgrozzenia”.

Celem artykułu jest zbadanie przestrzennego zróźnicowania przestępczości nieletnich, a także próba określenia czynników sprzyjających przestępczym

zachowaniom nieletnich na obszarze województwa wielkopolskiego w latach 1999 i 2015. W tym miejscu właściwe wydaje się wyjaśnienie pojęcia „nieletni”, bowiem błędne okazuje się utożsamianie pojęć „niepełnoletni” i „nieletni”. Niepełnoletni to osoba, która nie ukończyła 18. roku życia. Natomiast za „nieletnich” według ustawy z dn. 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 1982, nr 35, poz. 228) uznaje się:

- a. osoby, które nie ukończyły 18 lat, w stosunku do których stosuje się środki wychowawcze celem zapobiegania i zwalczania demoralizacji,
- b. osoby, które ukończyły lat 13, ale nie ukończyły lat 17, wobec których toczy się postępowanie o czyny karalne wypełniające znamiona przestępstw,
- c. osoby do ukończenia 21. roku życia, wobec których wykonywane są orzeczone środki wychowawcze lub poprawcze określone w ustawie.

Zakresem przestrzennym objęto rejon działania poszczególnych komend powiatowych policji, które odpowiadają podziałowi administracyjnemu na poziomie powiatów, dlatego w dalszej części artykułu zastosowano termin „powiat” zamiast „komenda powiatowa policji”. Ponieważ miasto Poznań i powiat poznański, miasto Kalisz i powiat kaliski, miasto Konin i powiat koniński oraz miasto Leszno i powiat leszczyński zostały potraktowane łącznie, zakres przestrzenny analizy obejmuje 31 powiatów. Realizując cele artykułu, korzystano wyłącznie z materiałów wtórnych. Bazowano przede wszystkim na danych statystycznych uzyskanych z Komendy Wojewódzkiej Policji w Poznaniu oraz pobranych z Banku Danych Lokalnych GUS, które stanowiły wystarczający zbiór informacji dla analizy badanych zjawisk. Do określenia natężenia poziomu przestępczości nieletnich w układzie powiatów województwa wielkopolskiego zastosowano wskaźnik natężenia przestępczości, będący liczbą przestępstw bądź liczbą nieletnich sprawców przestępstw na 10 tys. nieletnich.

W Polsce, gdzie badania nad przestępczością mają ponadpółwieczną tradycję, zauważa się niedosyt *stricte* geograficznych studiów tego zjawiska. W szeregu opracowań, których autorami są niemal wyłącznie socjologzy, psychologzy czy kryminologzy, z reguły marginalnie traktowano problemy przestrzennego zróżnicowania oraz przestrzennych uwarunkowań przestępczości. Jak zauważa Bogacka (2009a: 33), „wzrost zainteresowania geografiami przestępczości nastąpił pod koniec lat 70. XX wieku”, a za prekursora polskiej geografii przestępczości uważa się Bartnickiego (1986, 1987a, b).

Wyczerpującego przeglądu literatury na temat polskiej geografii przestępczości dokonał Mordwa (2016) w opracowaniu „The geography of crime in Poland and its interrelationship with other fields of study”. Większość tych opracowań ma charakter incydentalny, a tylko niewielka grupa badaczy zajęła się tym problemem w dłuższym okresie. Do 1989 r. powstało niewiele prac na temat przestrzennej analizy przestępczości, a na szczególne uznanie zasługują dokonania Mydła (1989) czy też Mydła i Kozimor (1989). Celem pierwszej była analityczno-syntetyczna interpretacja problemu przestrzennego zróżnicowania przestępczości w Japonii w 1983 r. Zagadnienie to rozważane było w sześciu podstawowych kategoriach czynów przestępczych: zabójstwa, gwałty, rozboje, podpalenia, pobicia i kradzieże w układzie prefekturalnym i regionalnym, a za miarę zróżnicowania

poziomu przestępczości przyjęto wskaźnik liczbowy poszczególnych rodzajów czynów przestępczych w przeliczeniu na 100 tys. mieszkańców. Natomiast Mydel i Kozimor (1989) za główny cel swej pracy dotyczącej miasta Krakowa przyjęli prezentację czasowego i przestrzennego zróżnicowania przestępczości w skali całego miasta oraz określenie współzależności pomiędzy wyróżnionymi rodzajami czynów przestępczych a takimi cechami demograficznymi przestępców, jak wiek, poziom wykształcenia czy pochodzenie społeczne. Ze względu na fakt, że niniejsze studium odnosi się tylko do roku 1983, czasową zmienność i zależność analizowanego zespołu przestępstw rozważano w podziale na poszczególne miesiące, dni tygodnia oraz kilkugodzinne interwały dobowe. Poza wyodrębnieniem w przestrzeni miasta obszarów o najwyższym poziomie przestępczości, określonych liczbą dokonanych czynów przestępczych, wyróżniono także rejony koncentracji sprawców, wykorzystując do tego celu dane dotyczące miejsca ich zamieszkania. Tego typu postępowanie badawcze służyło ustaleniu ewentualnych współzależności pomiędzy miejscem popełnienia czynów przestępczych a miejscem zamieszkania ich sprawców.

W okresie gwałtownych przemian społecznych i gospodarczych, zapoczątkowanych w 1989 r., wzrosło zainteresowanie badaniem natężenia i czynników przestępczości w układzie miast i regionów. Do grupy bardziej interesujących opracowań w tym zakresie należą prace Bogackiej (2009a, 2012a, b) poruszające zagadnienie struktury przestrzennej przestępczości w różnych skalach przestrzennych (badania na poziomie województw Polski, miasta Poznania i obszaru nadgranicznego Polski z Niemcami), a także możliwości wykorzystania teorii społecznej dezorganizacji do badania zróżnicowania przestrzennego przestępczości. Autorka analizie poddaje najczęściej trzy podstawowe kategorie przestępstw, tj. drogowe, gospodarcze i kryminalne, z tym że ostatnią z nich omawia nieco szerzej, a uzupełnieniem analiz jest określenie czynników wpływających na zjawisko przestępczości. Dość nieszablonowym tematem poruszonym przez geografów jest analiza zjawiska przestępczości na podstawie prasy. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na prace Guzika (2000a, b) i Bogackiej (2009b), którzy na podstawie kwerendy prasowej wykazali, że prezentowana w prasie struktura przestępstw znacząco różni się od rzeczywistej. Pierwszy z autorów przeprowadził takie badania w Krakowie, natomiast drugi – w Poznaniu. Zagadnienie przestępczości w aspekcie przestrzennym w swoich pracach porusza także Mordwa (2011, 2012, 2013). Pierwsza z nich poświęcona jest analizie rozmieszczenia trzech kategorii przestępstw (bójki i pobicia, kradzieże rzeczy cudzych, rozboje), najbardziej charakterystycznych dla przestrzeni publicznych miasta Łodzi w latach 2006–2009. Natomiast drugie koncentruje się na przedstawieniu zróżnicowania przestrzennego przestępczości na poziomie podregionów w Polsce w latach 2008–2011, jak również typologii przestrzennej przestępczości przy wykorzystaniu niehierarchicznej metody k-średnich. Ostatnia praca, podobnie jak pierwsza, dotyczy miasta Łodzi, ale ma zdecydowanie szerszy charakter, ponieważ obok badania struktury przestrzennej autor charakteryzuje uwarunkowania rozmieszczenia zdarzeń policyjnych w mieście, a ponadto na podstawie wyników badań ankietowych dokonuje próby określenia „ciemnej liczby” przestępstw oraz poczucia bezpieczeństwa w Łodzi.

Niestety w grupie opracowań traktujących o przestępczości brakuje *stricte* geograficznych analiz poziomu przestępczości nieletnich, natomiast szeroko problem ten jest opisywany przez badaczy innych dyscyplin naukowych, których uwaga koncentruje się na wyjaśnianiu przyczyn tego zjawiska, a także poszukiwaniu rozwiązań w zakresie zwalczania przestępczości nieletnich.

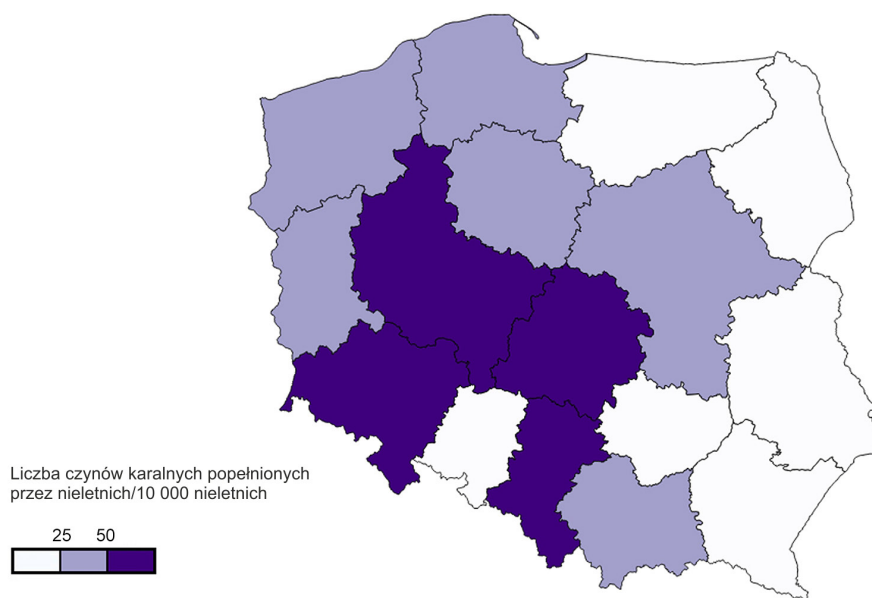
Przestępczość nieletnich w Wielkopolsce na tle innych województw

W 2015 r. w Polsce popełniono 833 281 czynów karalnych, w tym 28 857 przez nieletnich, co stanowi zaledwie 3,5% czynów ogółem. Powołując się na opracowanie sporządzone przez Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KGP w Warszawie Informacja dotycząca stanu zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2015 r., można stwierdzić, że w latach 2010–2015 zmalała liczba czynów przestępczych popełnionych ogółem oraz przez nieletnich w poszczególnych kategoriach. Wśród czynów karalnych popełnionych przez nieletnich te o charakterze kryminalnym stanowiły 96,9%, a wśród nich największy udział miały przestępstwa narkotykowe, bo 15,2% ogółu stwierdzonych przestępstw w tej kategorii, a zarazem 28,9% ogólnej liczby czynów karalnych.

Chcąc ustalić pozycję województwa na tle innych województw Polski, posłużono się wskaźnikiem natężenia przestępstw nieletnich, wyrażającym się liczbą przestępstw popełnionych przez nieletnich w przeliczeniu na 10 tys. nieletnich. Stwierdzono, że poziom przestępczości jest najwyższy w Polsce południowo-zachodniej (z wyjątkiem województwa opolskiego), a najniższy na wschodzie kraju. Województwo wielkopolskie (52,5) należy do grupy województw o najwyższych wartościach wskaźnika przestępczości wśród nieletnich, zaraz po województwie dolnośląskim (123,3), śląskim (70,9) i łódzkim (53,8) (por. ryc. 1). Wskazane województwa – jako jedyne – cechowały się również natężeniem przestępczości wśród nieletnich wyższym od średniej dla Polski (41,8). Dla pozostałych województw wartości te wahały się w przedziale od 14,6 w województwie opolskim do 41,4 w województwie zachodniopomorskim.

Poziom przestępczości nieletnich w województwie wielkopolskim

W 2015 r. czyny karalne popełnione przez nieletnich stanowiły 4,9% ogółu przestępstw w województwie wielkopolskim i był to udział bardzo zbliżony do tego z 1999 r. (4,8%). Ogólnie w latach 1999–2015 nastąpił spadek liczby czynów karalnych i ich nieletnich sprawców, z tym że w kategorii przestępstw gospodarczych nastąpił wzrost, który nie zrekompensował spadku w kategorii przestępstw drogowych i kryminalnych. Warto również dodać, że najczęściej popełnianymi

Ryc. 1. Poziom przestępczości nieletnich w układzie województw Polski w 2015 r.
Źródło: opracowanie własne.

czynami karalnymi przez nieletnich były przestępstwa kryminalne, na które przypadło aż 97,9% ogółu przestępstw popełnionych przez nieletnich w 1999 r. i 98,6% w roku 2015. Stąd wniosek, że przestępstwa drogowe czy gospodarcze nie są typowymi przestępstwami popełnianymi przez nieletnich, na co wskazują dane statystyczne zamieszczone w tabeli 1.

Tabela 1. Liczba przestępstw i ich sprawców w województwie wielkopolskim w latach 1999 i 2015

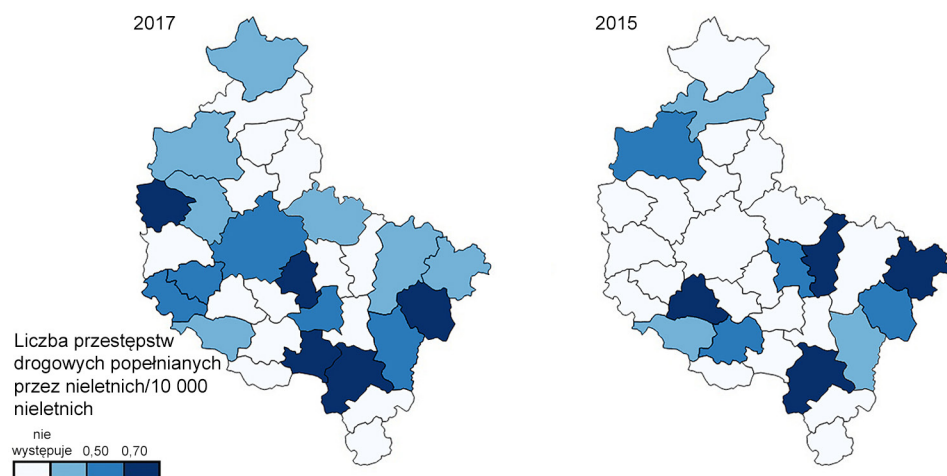
Rok		Przestępstwa			
		ogółem	drogowe	gospodarcze	kryminalne
		ogółem			
1999	czyny	84 788	1 749	5 448	76 360
	sprawcy	–	–	–	–
2015	czyny	72 011	6 732	15 726	46 512
	sprawcy	28 597	–	–	–
		w tym nieletni			
1999	czyny	4 041	38	10	3 956
	sprawcy	3 940	35	8	3 847
2015	czyny	3 494	18	16	3 446
	sprawcy	1 391	12	9	1 359

„–” brak danych

Źródło: opracowanie własne na podstawie KWP w Poznaniu oraz Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KGP w Warszawie „Informacja dotycząca stanu zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2015 r.”.

W latach 1999–2015 nastąpił spadek czynów karalnych w kategorii przestępstwa drogowe z 0,43 do 0,27, jak również zmniejszyła się z 17 do 11 liczba powiatów, w których nieletni sprawcy popełnili ten rodzaj czynów karalnych. Najwyższą wartość wskaźnika w 1999 r. odnotowano w powiecie średzkim (1,98), a najniższą w powiecie gnieźnieńskim (0,26). Natomiast w 2015 r. to powiat kolski cechował się najwyższą wartością wskaźnika (3,05), zaś najniższą powiat kaliski (0,30). Porównując wartości wskaźników w powiatach, w których zjawisko wystąpiło dla obu analizowanych lat, zauważa się ich wzrost w powiatach kolskim, ostrowskim, czarnkowsko-trzcianeckim i leszczyńskim, z kolei spadek w powiatach tureckim i kaliskim. Warto dodać, że zjawisko nie wystąpiło w dziewięciu powiatach w całym badanym okresie, a były to: chodzieski, kępiński, nowotomyski, obornicki, ostrzeszowski, pleszewski, rawicki, średzki i wągrowiecki. Analizując z kolei liczbę sprawców czynów karalnych w kategorii przestępstwa drogowe na 10 tys. nieletnich, stwierdzić można niemalże identyczne rozmieszczenie i natężenie tego zjawiska jak w przypadku czynów karalnych. W 1999 r. tylko w powiecie poznańskim zauważono różnicę w zakresie wartości wskaźników – dla sprawców przestępstw wartość ta wynosiła 0,37, a dla czynów przestępczych 0,54. W pozostałych powiatach wartości wskaźników były takie same. Tymczasem w 2015 r. różnice natężenia czynów i sprawców przestępstw drogowych zaobserwowano wyłącznie w powiatach kolskim i kościańskim (w każdym z przypadków wskaźnik natężenia czynów był wyższy od wskaźnika natężenia sprawców). Dodać należy, że nie odnotowano sprawców przestępstw drogowych w dziesięciu powiatach, z czego dziewięć to powiaty, w których nie wystąpiły czyny, oraz w powiecie gostyńskim.

Przestępczość gospodarcza w przeciwieństwie do innych kategorii przestępstw cechuje się anonimowością ofiar, nieużywaniem przemocy, wysokim

Ryc. 2. Zróżnicowanie przestrzenne natężenia przestępstw drogowych popełnianych przez osoby nieletnie w powiatach województwa wielkopolskiego w latach 1999 i 2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

społecznym statutom sprawców oraz wysoką „ciemną liczbą przestępstw” (Kuć 2013). Z uwagi na znikomą liczbę czynów karalnych popełnionych przez osoby nieletnie w kategorii przestępstwa gospodarcze pominięto kartograficzne przedstawienie tego zjawiska. W 1999 r. czyny zaliczane do tej kategorii zarejestrowano tylko w trzech powiatach województwa wielkopolskiego, tj. poznańskim, tureckim i wolsztyńskim, a sprawców w sześciu, tj. leszczyńskim, poznańskim, chodzieskim, ostrowskim, tureckim i złotowskim. Natomiast w 2015 r. powiatów, w których popełniono czyny, było dziewięć (kaliski, poznański, czarnkowsko-trzaniecki, kępiński, ostrowski, pilski, słupecki, turecki i wągrowiecki), ale sprawcy pochodzili tylko z siedmiu powiatów wskazanych jako miejsca popełnienia czynów (bez powiatów pilskiego i słupeckiego).

Przestępstwa o charakterze kryminalnym są najczęściej popełnianymi przez nieletnich i to właśnie ta grupa przestępstw decyduje o zmienności przestrzennej przestępstw ogółem w województwie wielkopolskim. W grupie tej zasadniczo dominują następujące kategorie czynów przestępczych: (a) uszczerbek na zdrowiu, bójka lub pobicie – przestępstwa przeciwko życiu i zdrowiu, (b) kradzież cudzej rzeczy, przestępstwa rozbójnicze, kradzież z włamaniem – przestępstwa przeciwko mieniu, a także (c) przestępstwa narkotykowe (tab. 2).

Już na przełomie wieków Sitarczyk (2004) zauważyła, że przestępstwa kryminalne cechowały się wzrostem nie tylko liczby przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu popełnianych przez osoby nieletnie, ale też charakterem czynów, które często odznaczały się bezwzględnością, brutalnością, a nawet sadystycznym zachowaniem. Motywów popełnienia przestępstwa przez osobę nieletnią jest wiele,

Tabela 2. Przestępstwa kryminalne najczęściej popełniane przez nieletnich w województwie wielkopolskim w latach 1999 i 2015

Wybrane kategorie przestępstw kryminalnych	1999				2015				Wskaźnik dynamiki 1999=100	
	czyny		sprawcy		czyny		sprawcy		czyny	sprawcy
	a	b	a	b	a	b	a	b		
Uszczerbek na zdrowiu	212	2,42	188	2,15	284	4,27	109	1,64	134,0	58,0
Bójka lub pobicie	105	1,20	272	3,10	51	0,77	92	1,38	48,6	33,8
Kradzież cudzej rzeczy	632	7,21	719	8,21	402	6,04	203	3,05	63,6	28,2
Przestępstwa rozbójnicze	541	6,18	329	3,76	217	3,26	47	0,77	40,1	14,3
Kradzież z włamaniem	1354	15,45	1528	17,44	277	4,16	111	1,67	20,5	7,3
Przestępstwa narkotykowe	337	3,85	73	0,83	1258	18,90	344	5,17	373,3	471,2

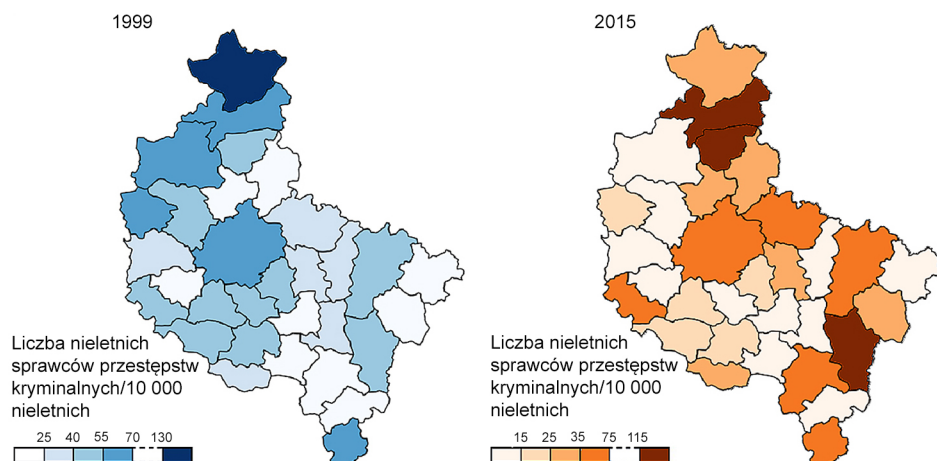
a – liczba przestępstw lub sprawców przestępstw, b – wskaźnik natężenia przestępczości

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP.

aczkolwiek zawsze „czyny są popełnianie spontanicznie, często bezmyślnie” (Cichy, Szyjko 2014: 122).

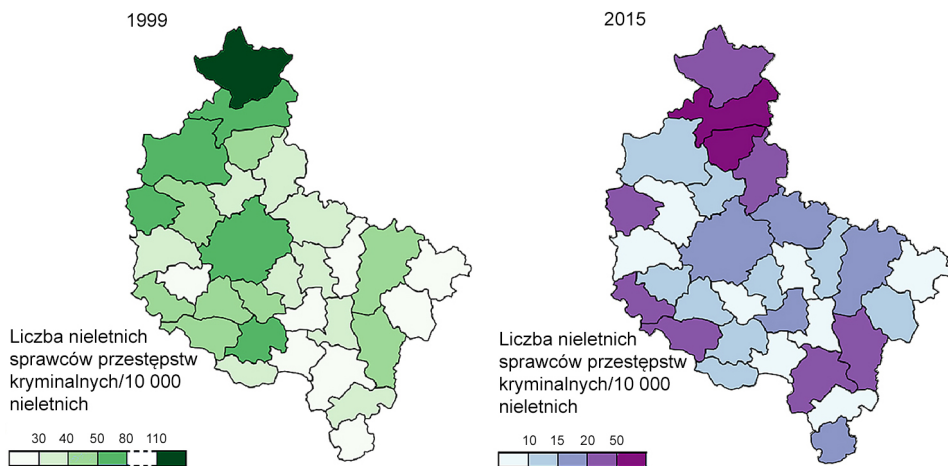
W latach 1999 i 2015 nastąpił spadek liczby czynów karalnych z 3956 do 3446, ale wzrost wskaźnika z 45,15 do 51,77, jak również zasadniczo zmienił się obraz przestępczości w zakresie przestępstw kryminalnych popełnionych przez nieletnich w województwie wielkopolskim (ryc. 3). Największe zagrożenie przestępstwami kryminalnymi w 1999 r. wystąpiło w powiecie złotowskim (130,38), a ponadto w powiatach w północno-zachodniej części województwa, cechujących się ponadprzeciętnym poziomem zjawiska (por. ryc. 3). Względnie bezpiecznie było natomiast w południowej i wschodniej części województwa wielkopolskiego, w tym najbezpieczniej w powiatach krotoszyńskim (15,15) i grodziskim (16,89). W 2015 r. przeciętnie na każde 10 tys. nieletnich najwięcej czynów kryminalnych stwierdzono w powiatach: pilskim (240,42), chodzieskim (170,55) i kaliskim (115,60). Najniższe natężenie przestępstw kryminalnych z kolei wystąpiło w powiatach: ostrzeszowskim (3,68), nowotomyskim (7,73), pleszewskim (8,05) oraz szamotulskim (8,35). Generalnie w badanych latach nastąpił wzrost liczby czynów karalnych o znamionach przestępstw kryminalnych – mierzony wskaźnikiem dynamiki – tylko w sześciu powiatach: pilskim (276,1), chodzieskim (230,4), kaliskim (209,8), ostrowskim (155,0), gnieźnieńskim (136,8) oraz tureckim (108,9). Pozostałe powiaty odnotowały spadek liczby czynów, w tym największy w: szamotulskim (12,7), czarnkowsko-trzcianeckim (12,9), nowotomyskim (15,8), złotowskim (17,2), pleszewskim (17,9) i międzychodzkiem (19,7).

Liczba nieletnich sprawców przestępstw kryminalnych skurczyła się znacząco z 3847 w 1999 r. do 1359 w 2015 r., jak również średni wskaźnik natężenia nieletnich sprawców z 43,91 do 20,42. W 1999 r. najwyższą wartość wskaźnika przestępczości wyrażoną liczbą sprawców przestępstw na 10 tys. nieletnich

Ryc. 3. Zróżnicowanie przestrzenne natężenia przestępstw kryminalnych popełnionych przez osoby nieletnie w powiatach województwa wielkopolskiego w latach 1999 i 2015
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

Ryc. 4. Zróźnicowanie przestrzenne natężenia nieletnich sprawców przestępstw kryminalnych w powiatach województwa wielkopolskiego w latach 1999 i 2015

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

zaobserwowano w powiecie złotowskim (113,78), a najniższą w powiecie tureckim (19,85). Natomiast w 2015 r. wartości wskaźników przestępczości w 24 powiatach były niższe od przeciętnej dla województwa, a najwyższe zarejestrowano w powiatach pilskim (75,52) oraz chodzieskim (64,36) (ryc. 4). Odzwierciedleniem zmian, jakie zaszły na badanym obszarze, jest wskaźnik dynamiki. We wszystkich powiatach nastąpił spadek liczby sprawców przestępstw kryminalnych, a najwyższy w powiatach: ostrzeszowskim (7,1), szamotulskim (10,0), nowotomyskim (10,8), złotowskim (12,0), czarnkowsko-trzcianeckim (13,1) oraz śremskim (18,2).

Duże zróźnicowanie poziomu przestępczości o charakterze kryminalnym wynika ze znacznej zmienności natężenia poszczególnych kategorii przestępstw w czasie (tab. 2). Zapewne w 1999 r. to liczba czynów w kategorii kradzież z włamaniem oraz sprawców tych czynów zasadniczo wpłynęła na wartość wskaźnika przestępczości w grupie przestępstw kryminalnych popełnionych przez nieletnich w województwie wielkopolskim, a w 2015 r. wartość tę kształtowały przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii.

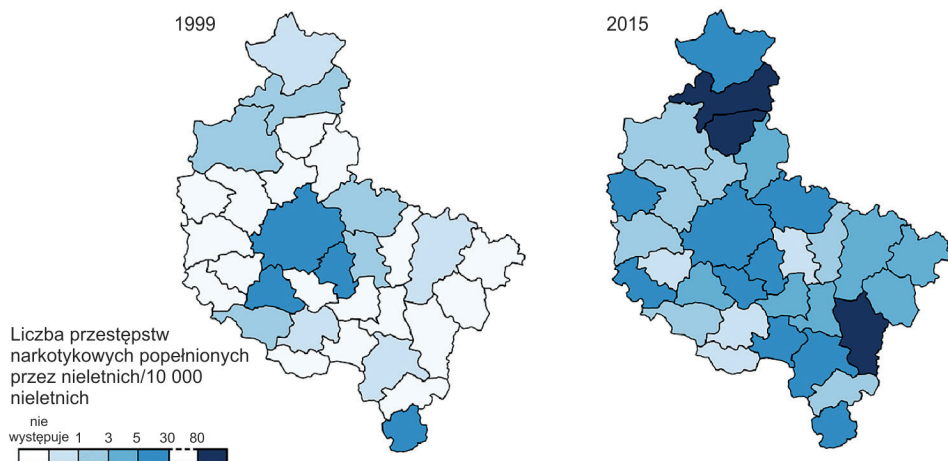
Przestępczość narkotykowa nieletnich

Szczególnym rodzajem przestępstw kryminalnych są przestępstwa narkotykowe popełnione przez nieletnich, których liczba niebywale wzrosła (por. tab. 2). Potocznie nazywane „przestępstwami narkotykowymi” w języku policyjnym są definiowane jako „przestępstwa z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii” i należą do przestępstw kryminalnych. Prasa oraz telewizja coraz częściej donoszą o szerzeniu się przestępczości narkotykowej wśród nieletnich. Zażywanie, ale również dystrybuowanie tego typu substancji odurzających obserwowane jest

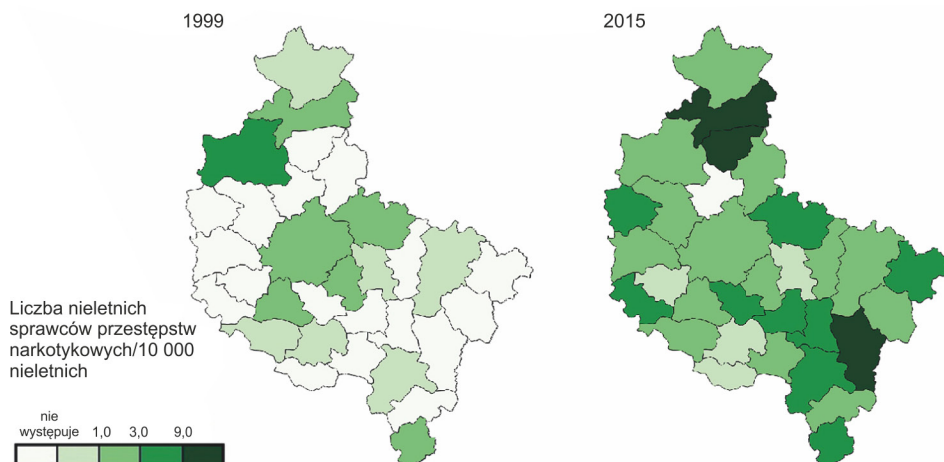
w coraz młodszych grupach wiekowych. Według Drzewieckiego (2016: 79) nieletni, prócz wykazywania niewłaściwych zachowań na gruncie szkolnym, „parają się działalnością przestępczą, w szczególności zaś handlem narkotykami”.

W 1999 r. nieletni popełnili 337 czynów karalnych w kategorii przestępstwa narkotykowe, co daje wskaźnik na poziomie 3,85. Zdecydowanie najwyższą wartość wskaźnika wystąpiła w powiecie średzkim (19,17), a następnie poznańskim (13,07) i kępińskim (12,31). Pozostałe wartości wskaźników nie przekroczyły (z wyjątkiem powiatu kościańskiego – 7,99) średniej wojewódzkiej, a w osiemnastu powiatach nie zanotowano czynów karalnych w tej kategorii (ryc. 5). W 2015 r. osoby nieletnie dopuściły się popełnienia 1258 czynów karalnych w kategorii przestępstwa narkotykowe, co stanowi średnią wartość wskaźnika równą 18,90. Absolutnie najwyższą wartość wskaźnika zanotowano w powiecie pilskim – aż 169,52. Na drugim miejscu znalazł się powiat chodzieski (119,06), a na trzecim – kaliski (88,05), które znacznie zdystansowały pozostałe powiaty pod względem wartości wskaźnika. Poza nimi wartość wyższą od średniej wojewódzkiej zanotowano jedynie w powiecie ostrowskim (25,47). Warto jeszcze dodać, że w 2015 r. już w każdym powiecie odnotowano czyny karalne w kategorii przestępstwa narkotykowe, których sprawcami byli nieletni. W badanych latach nastąpił prawie 4-krotny wzrost liczby czynów i 5-krotny wzrost wskaźnika, a większość powiatów zmieniła klasę z niższej na wyższą. Wzrost wskaźnika był spowodowany wzrostem liczby czynów karalnych przy jednoczesnym spadku liczby nieletnich o około 210,5 tys. osób.

Mimo dużej liczby przestępstw narkotykowych, liczba nieletnich sprawców tych czynów jest niższa. W 1999 r. zanotowano zaledwie 73 nieletnich sprawców czynów karalnych w kategorii przestępstwa narkotykowe, co daje wskaźnik na poziomie 0,83. Dla zdecydowanej większości powiatów, w których odnotowano

Ryc. 5. Zróżnicowanie przestrzenne natężenia przestępstw narkotykowych popełnionych przez osoby nieletnie w powiatach województwa wielkopolskiego w latach 1999 i 2015
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

Ryc. 6. Zróżnicowanie przestrzenne natężenia nieletnich sprawców przestępstw narkotykowych w powiatach województwa wielkopolskiego w latach 1999 i 2015
 Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

sprawców przestępstwa, wartości wskaźników aż w ośmiu powiatach były wyższe od średniej, a maksymalna wartość wystąpiła w powiecie czarnkowsko-trzanieckim (3,35), z kolei minimalna – ostrowskim (0,23). W 2015 r. zdecydowanie największe natężenie zjawiska wystąpiło w północnej i południowo-wschodniej części Wielkopolski, a średnia wartość wskaźnika dla województwa wynosiła już 5,17. W trzech powiatach wartości wskaźnika znacznie odbiegały od średniej, tj. pilskim (32,75), chodzieskim (30,03) i kaliskim (23,96). Minimalne wartości wystąpiły w powiatach wrzesińskim (0,66) oraz gostyńskim (0,66) i tylko powiat obornicki charakteryzował się brakiem nieletnich sprawców czynów karalnych w kategorii przestępstwa narkotykowe (ryc. 6). Porównując te dwa okresy, można stwierdzić, że skala zjawiska znacznie wzrosła. Jest to zauważalne zwłaszcza w powiatach: kaliskim, chodzieskim i pilskim. Co ciekawe, w powiecie obornickim ani w 1999, ani w 2015 r. nie zanotowano nieletnich sprawców czynów karalnych w tej kategorii.

Przeprowadzona analiza pozwala na sformułowanie kilku ogólnych wniosków. Po pierwsze, liczba czynów nie jest równa liczbie sprawców, a po drugie – popełnienie czynu karalnego w danym powiecie nie jest jednoznaczne z zarejestrowaniem sprawcy przestępstwa w tym konkretnym powiecie. Stąd też w analizie pojawiły się powiaty, gdzie zarejestrowano czyny, ale nie odnotowano sprawców (powiat obornicki w 2015 r.), ale również takie, w których liczba sprawców przewyższała liczbę czynów, choć najczęściej było odwrotnie.

Czynniki przestępczości nieletnich

Znając już rozkład przestrzenny przestępczości nieletnich, warto zastanowić się, jakie czynniki mają wpływ na taki stan rzeczy. Zdaniem Komadowskiej (2012:

7) „zachowania przestępcze młodych ludzi uwarunkowane są różnymi czynnikami, ich zróżnicowanym połączeniem i nasileniem. Najczęściej brane są pod uwagę predyspozycje osobowościowe nieletniego, jego środowisko rodzinne – nieprawidłowe relacje pomiędzy jej członkami, występujące patologie oraz czynniki ekonomiczne – ubożenie niektórych środowisk. Często jednak nie sposób jednoznacznie odpowiedzieć na pytanie, dlaczego ten konkretny młody człowiek dopuścił się takiego czynu”. Według Papieży i Płukisa (1998: 387) „dewiacyjne zachowania dzieci i młodzieży są przejawem ich społecznego nieprzystosowania, reakcją na sytuację, w której przyszło im żyć, której nie akceptują i chcą ją zmienić. Zachowania te są często swoistą manifestacją zaburzeń we wchodzeniu w określone role społeczne i protestu przeciw przyjętej drodze osiągania społecznie akceptowanych celów życiowych”.

Według Lipki (1971) czy Firli (2001) czynniki mające wpływ na poziom przestępczości nieletnich dzielą się na endogeniczne (wewnętrzne), dotyczące bezpośrednio osoby nieletniego, oraz egzogeniczne (zewnętrzne), występujące w otoczeniu nieletniego. Do pierwszej grupy zalicza się czynniki biologiczne, psychologiczne, natury fizjologicznej i medycznej oraz skłonności dziedziczne czy wrodzone do popełniania przestępstw, agresję (w tym chuligaństwo, rozboje), a także frustrację, prowadzącą niekiedy do prób samobójczych. Natomiast w drugiej grupie czynników należy wymienić rodzinę, grupę rówieśniczą, szkołę, najbliższe otoczenie, a ponadto socjologowie wskazują na inne czynniki mające wpływ na przestępczość nieletnich, takie jak struktura społeczno-ekonomiczna społeczeństwa, stopień zorganizowania, stopień rozwoju społeczeństwa czy skład społeczny.

Niewątpliwie jednym z najważniejszych czynników oddziałujących na osobowość i zachowania młodego człowieka jest jego środowisko rodzinne. Wydaje się to oczywiste, gdyż rodzina tworzy niepodważalny fundament dorosłego życia każdego człowieka. Według Chmielewskiej (2012) kondycja współczesnej rodziny może istotnie wpływać na wielkość przestępczości nieletnich. Bezrobocie, ubóstwo czy patologiczne zachowania rodziców bezapelacyjnie powodują negatywne oddziaływanie na młodzież wychowującą się w takim domu. Naturalne jest, że dziecko, obserwując zachowania rodzica i nie znając innych wzorców, będzie starało się postępować w sposób podobny bądź identyczny. Będzie bowiem uważało, że takie, a nie inne zachowanie jest po prostu właściwe. Kozłowski (2010) stoi na stanowisku, że niereagowanie na przejawy demoralizacji powoduje nie tylko niezaprzestanie tych działań, ale również utrwalenie się ich w osobowości nieletniego, co może skutkować dopuszczaniem się przestępstw także w wieku dorosłym.

Drugim bardzo ważnym czynnikiem o charakterze społecznym, oddziałującym na nieletniego niemalże w tym samym stopniu co rodzina, jest grupa rówieśników. Wszystko jest w porządku, gdy owa grupa nie wykazuje żadnych przejawów wykolejenia społecznego i nie oddziałuje negatywnie na postawę nieletniego. Problemy pojawiają się wtedy, gdy rówieśnicy w sposób pośredni lub bezpośredni generują u młodego człowieka postawy przestępcze. Jak zauważa Hnatów (2012: 481), „wpływ grup rówieśniczych przejawia się m.in. poprzez podleganie do popełniania przestępstwa, pomocnictwo psychiczne i fizyczne,

współsprawstwo oraz sprawstwo kierownicze”. Młody człowiek jest podatny na wpływ najbliższego otoczenia, szczególnie kolegów, koleżanek, przez których pragnie być doceniony i akceptowany. Ponadto działanie w grupie zwiększa poczucie bezpieczeństwa oraz przewagi w stosunku do ofiary. Autor zwraca również uwagę na pozycję lidera grupy, który swoim autorytetem bądź groźbami i karami zmusza podporządkowane mu osoby do popełniania czynów karalnych. Kiedy więc nieletni trafia do grupy rówieśniczej, która z czasem przekształca się w grupę o charakterze przestępczym, ulega jej wpływom i świadomie (bądź nieświadomie) staje się przestępcą.

Pośredni wpływ na przestępcze zachowania młodych ludzi wywierają także środki masowego przekazu, które w dzisiejszych czasach oddziałują na niemalże każdą sferę życia człowieka. Wszechobecność mediów i nieograniczony dostęp do Internetu mogą powodować nieodwracalne zmiany w osobowości młodego człowieka, który częściej sięga po nowinki technologiczne niż dorośli. Jak twierdzi Bałandynowicz (2012: 13), „środki masowego przekazu oddziałując na uczucia szczególnie dzieci, wywołują silne przeżycia emocjonalne, spowodowane oglądaniem nie tylko scen grozy, okrucieństwa w filmach, ale także innych programów zawierających treści o dużym napięciu dramatycznym”. Godziny spędzone na oglądaniu brutalnych bajek czy też na korzystaniu z przepełnionych grozą i krwawymi scenami gier komputerowych, gdzie dziecko nierzadko samodzielnie dokonuje aktów przemocy, w nieodwracalny sposób zmieniają osobowość nieletniego, kształtując w nim postawy odstępujące od właściwych norm społecznych (Firla 2001). To poczucie niewinności, obojętności, bezkarności zachęca nieletniego do popełniania czynów karalnych, choćby dla poczucia tej adrenaliny, którą czuje siedząc przed ekranem monitora.

Z punktu widzenia geografa istotne są czynniki z grupy egzogenicznych, a więc należące do otoczenia nieletniego, które mogą wpływać na jego zachowania patologiczne. Według Bogackiej (2009a) do najważniejszych czynników w tej kategorii i dających się zmierzyć w sposób matematyczny należą przede wszystkim: gęstość zaludnienia, poziom urbanizacji, bezrobocie, ubóstwo, poziom zamożności oraz warunki życia ludności.

Ważnym czynnikiem oddziałującym na zjawisko przestępczości nieletnich ma poziom urbanizacji. Większa koncentracja ludności na danym terenie powoduje zwiększenie skłonności do zachowań patologicznych, w tym również przestępczych. Potwierdzają to badania Mordwy (2013: 2), który stwierdza, iż „w Polsce (...) największe natężenie przestępstw (liczba czynów stwierdzonych na każde 10 tys. mieszkańców) jest w grupie miast największych”.

Kolejnymi czynnikami mającymi wpływ na poziom przestępczości nieletnich (i nie tylko), a w pewien sposób ze sobą powiązanymi są: bezrobocie, ubóstwo, poziom zamożności i warunki życia ludności. O ile bezrobocie nie dotyczy bezpośrednio badanej grupy wiekowej, to wpływa ono na poziom zamożności i warunki życia nieletnich. Jak podaje Bogacka (2009a: 36), „rejon, dla których charakterystyczne są zdekapitalizowane obiekty mieszkaniowe o niskim standardzie i wysokie zagęszczenie mieszkań, są szczególnymi skupiskami przestępczości”. Niski poziom zamożności, a także ubóstwo i nieodpowiednie warunki

Tabela 3. Wartości współczynników korelacji między analizowanymi zmiennymi dla roku 2015

Zmienna	Współczynnik korelacji Pearsona									
	współczynnik urbanizacji (%)	gęstość zaludnienia (os./km ²)	współczynnik skolarzycy dla gimnazjum (%)	podatek dochodowy od osób fizycznych (zł/os.)	% kobiet w wieku przedprodukcyjnym	stopa bezrobocia (%)	wskaźnik rozwodów (‰)	% osób w wieku przedprodukcyjnym korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej		
Przestępstwa narkotykowe	0,37	0,06	-0,18	0,02	-0,12	-0,03	0,21	-0,22		
czyny sprawcy	0,31	0,09	-0,12	-0,01	-0,12	-0,04	0,14	-0,20		
Kradzież z włamaniem	0,27	0,41	-0,06	0,35	0,15	-0,05	0,40	-0,45		
sprawcy	0,06	0,30	-0,10	0,06	0,01	-0,04	0,16	-0,08		
Przestępstwa rozbójnicze	0,06	0,39	0,39	0,23	0,21	-0,01	0,20	-0,25		
sprawcy	0,08	0,15	0,07	0,17	0,14	-0,25	0,18	-0,16		
Uszczerbek na zdrowiu	0,57	0,3382	0,03	0,44	0,21	0,0019	0,36	-0,44		
sprawcy	0,48	0,11	-0,05	0,14	0,04	0,07	0,27	-0,29		
Bójka lub pobicie	0,39	0,00	0,00	0,10	-0,38	0,14	0,20	-0,20		
sprawcy	0,38	0,07	-0,08	0,11	-0,37	0,14	0,14	-0,24		
Kradzież cudzej rzeczy	0,37	0,32	-0,02	0,42	0,14	-0,12	0,42	-0,36		
sprawcy	0,37	0,31	0,02	0,28	0,05	0,06	0,26	-0,24		
Korelacja dodatnia	12	12	5	11	8	5	12	0		
ujemna	0	0	7	1	4	7	0	12		
Liczba istotnych korelacji	7	2	1	2	2	0	3	3		

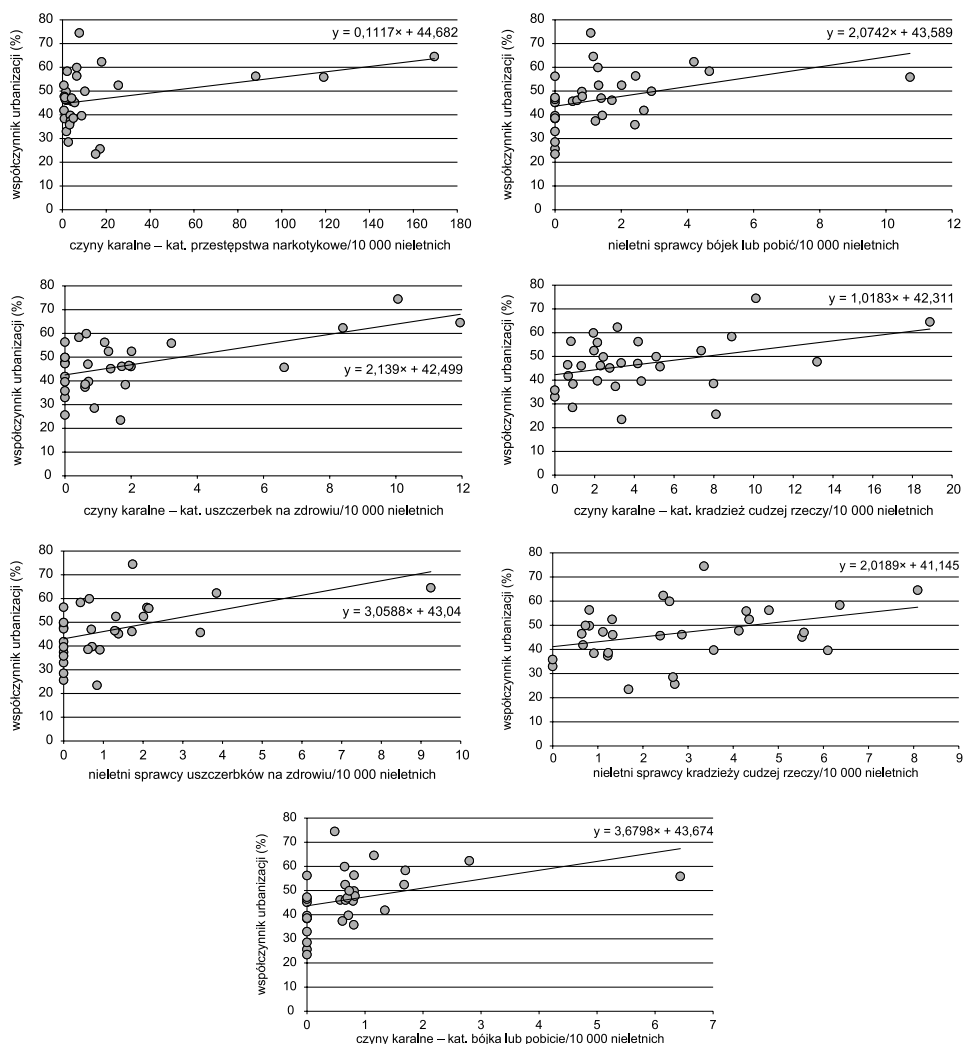
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

życia nieletnich nie pozwalają na zaspokojenie tych „podstawowych” potrzeb, co w ostateczności może prowadzić do zachowań przestępczych młodych ludzi.

Do określenia związków pomiędzy poziomem przestępczości a czynnikami potencjalnie wpływającymi na przestępczość nieletnich w województwie wielkopolskim w 2015 r., posłużono się współczynnikiem korelacji liniowej Pearsona. Jako zmienne zależne zjawisk przestępczości przyjęto wskaźniki natężenia przestępczości dla wybranych kategorii przestępstw (por. tab. 3). Natomiast jako zmienne niezależne odpowiadające poszczególnym czynnikom przestępczości nieletnich przyjęto następujące cechy: (a) współczynnik urbanizacji (%), (b) gęstość zaludnienia (os./km²), (c) współczynnik skolaryzacji dla gimnazjum (%), (d) podatek dochodowy od osób fizycznych (zł/os.), (e) procent kobiet w wieku przedprodukcyjnym, (f) stopa bezrobocia (%), (g) wskaźnik rozwodów (%) oraz (h) procent osób w wieku przedprodukcyjnym korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej. Aby określić, czy dany współczynnik korelacji jest istotny statystycznie, przyjęto istotność na poziomie $\alpha = 0,05$. Wyniki korelacji przedstawiono w tabeli 3.

Analiza otrzymanych wyników pokazuje, że część zmiennych skorelowana jest dodatnio, a część ujemnie. Dodatnie korelacje wystąpiły między natężeniem przestępczości a trzema zmiennymi niezależnymi, tj. współczynnikiem urbanizacji, gęstością zaludnienia i wskaźnikiem rozwodów, mimo to najczęściej istotnych korelacji wystąpiło ze współczynnikiem urbanizacji (7). Pozwala to na stwierdzenie, że im wyższa wartość współczynnika urbanizacji, tym większa podatność nieletnich na popełnienie przestępstwa. Liczni badacze stoją na stanowisku, że zjawiska patologii społecznej uwidaczniają się szczególnie na obszarach silnie zurbanizowanych, czemu sprzyja szereg czynników, m.in. spadek znaczenia rodziny czy większa anonimowość życia i działań sprawcy niż na obszarach wiejskich (Hołyst 2007, Barczykowska 2011, Kądziołka 2015). Natomiast ujemny związek wykazały zmienne zależne z odsetkiem osób w wieku przedprodukcyjnym korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, ale tylko trzy z nich okazały się istotne. Odwrotnie proporcjonalna zależność oznacza, że im niższy udział osób w wieku przedprodukcyjnym korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej, tym wyższy poziom przestępczości. W grupie badanych zmiennych niezależnych tylko stopa bezrobocia nie była istotnie skorelowana z żadną kategorią przestępstw. Warto jeszcze dodać, że przyjęte do badania czynniki przestępczości częściej wykazywały związek z liczbą czynów karalnych popełnionych przez nieletnich na 10 tys. nieletnich, aniżeli liczbą sprawców tych przestępstw na 10 tys. nieletnich. Zmienne niezależne, które wykazały najczęściej istotnych korelacji, przedstawiono w sposób graficzny (ryc. 7–9).

Celem głębszej weryfikacji czynników wpływających na przestępczość nieletnich posłużono się klasyfikacją dwuwymiarową w odniesieniu do tych par zmiennych, których korelacje okazały się najbardziej istotne. Zatem do dalszych badań wybrano dwie pary zmiennych, które są najwyżej skorelowane, tj. uszczerbek na zdrowiu czyny/10 tys. nieletnich i sprawcy/10 tys. nieletnich ze wskaźnikiem urbanizacji (por. tab. 4). Biorąc pod uwagę wartości wskaźników w zakresie przestępczości nieletnich oraz czynnika przestępczości, podzielono je na trzy kategorie

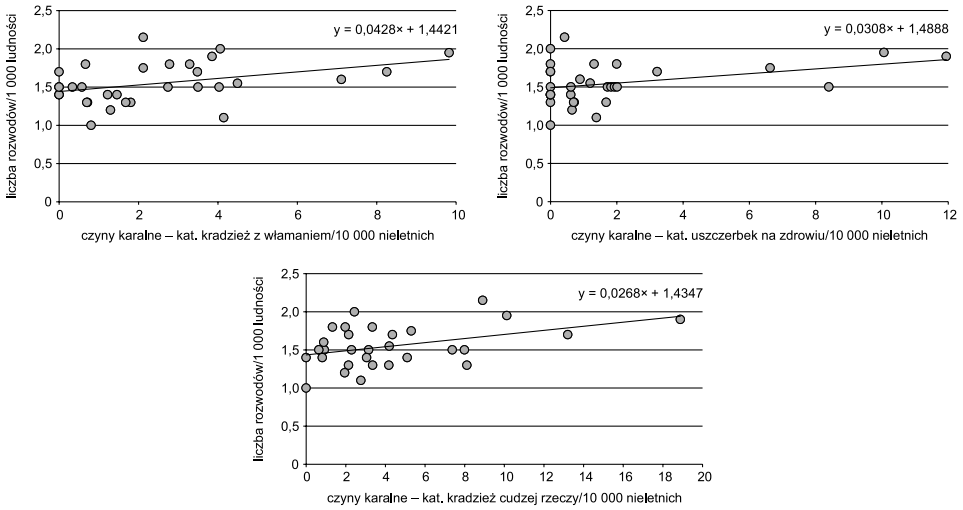
Ryc. 7. Korelacja liniowa Pearsona – współczynnik urbanizacji i przestępczość nieletnich w powiatach województwa wielkopolskiego (2015 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

wielkościowe, tj. małe, średnie i duże. Zgodnie z przyjętymi kryteriami przyporządkowano powiaty województwa wielkopolskiego do właściwych przedziałów klasowych, którą to czynność powtórzono dla każdej pary zmiennych. Pozwoliło to na wyznaczenie prawidłowości zachodzących w powiatach województwa wielkopolskiego w zależności od porównywanych zmiennych. W badaniu nie uwzględniono powiatów, w których zjawisko przestępczości wśród nieletnich nie wystąpiło.

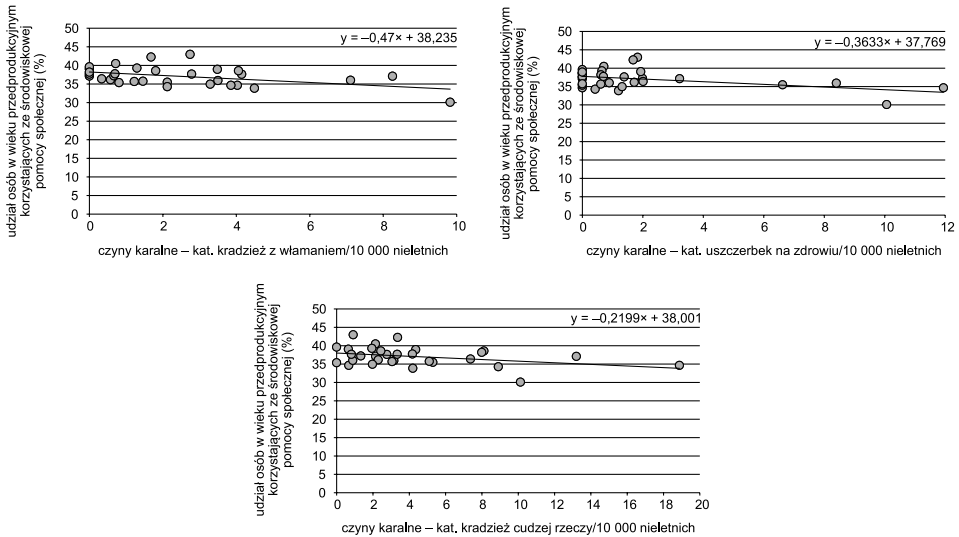
Klasyfikacja dwuwymiarowa wyraźnie potwierdza zależność, że im wyższy odsetek ludności zamieszkałej w miastach, tym większa przestępczość nieletnich

Ryc. 8. Korelacja liniowa Pearsona – wskaźnik rozwodów i przestępczość nieletnich w powiatach województwa wielkopolskiego (2015 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

Ryc. 9. Korelacja liniowa Pearsona – udział osób w wieku przedprodukcyjnym korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej i przestępczość nieletnich w powiatach województwa wielkopolskiego (2015 r.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

we wskazanej kategorii przestępstw. Szczególnie niekorzystna sytuacja występuje w powiatach o najwyższych wartościach współczynników, czyli powiatach chodzieskim, gnieźnieńskim oraz pilskim. Największą zgodność z postawioną tezą w przypadku przestępstw w kategorii uszczerbek na zdrowiu (czyny) wykazuje

Tabela 4. Klasyfikacja dwuwymiarowa powiatów województwa wielkopolskiego ze względu na przestępczość nieletnich w kategorii uszczerbek na zdrowiu/10 tys. nieletnich oraz współczynnik urbanizacji w 2015 r.

Zmienna	Wskaźnik urbanizacji			
	mały	średni	duży	
Uszczerbek na zdrowiu (czyny)	mały	jarociński kolski słupecki turecki	wągrowiecki	krotoszyński leszczyński
	średni	grodziski wolsztyński	czarnkowsko-trzcianecki kościański międzychodzki nowotomyski	kaliski ostrowski wrzesiński
	duży	×	koniński	poznański chodzieski gnieźnieński pilski
Uszczerbek na zdrowiu (sprawcy)	mały	grodziski jarociński turecki wolsztyński	wągrowiecki	krotoszyński leszczyński
	średni	×	czarnkowsko-trzcianecki kościański międzychodzki nowotomyski	poznański wrzesiński
	duży	×	koniński	kaliski chodzieski gnieźnieński ostrowski pilski

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i KWP Poznań.

12 powiatów na 21 wziętych do analizy (57,1%), natomiast w kategorii uszczerbek na zdrowiu (sprawcy) aż 13 powiatów na 19 (68,4%). Zdecydowanie najmniejszą zgodność z powyższą tezą wykazują powiaty koniński, krotoszyński, leszczyński, wągrowiecki oraz wrzesiński, charakteryzujące się średnimi bądź wysokimi wskaźnikami urbanizacji.

Podsumowanie

Poziom przestępczości nieletnich na obszarze województwa wielkopolskiego w latach 1999 i 2015 był wyraźnie zróżnicowany geograficznie. Zasadniczo to przestępstwa kryminalne stanowiły o ogólnym obrazie przestępczości nieletnich w województwie wielkopolskim, który w niewielkim stopniu zniekształcały przestępstwa drogowe czy gospodarcze. Najczęściej popełnianym przestępstwem kryminalnym wśród nieletnich w 1999 r. była kradzież z włamaniem, natomiast w 2015 r. przestępstwa narkotykowe. Badania wykazały także, że przestępczość narkotykowa jest nasilającym się rodzajem przestępczości o charakterze

kryminalnym wśród nieletnich, a terenami najbardziej zagrożonymi są powiaty: pilski, chodzieski oraz kaliski. Przeprowadzona identyfikacja obszarów szczególnie zagrożonych przestępczością nieletnich, powinna sprzyjać podejmowaniu działań przez samorządy w zakresie podniesienia bezpieczeństwa w całym województwie, a przede wszystkim w powiatach cechujących się wysokim poziomem przestępczości. Choć przestępczość nieletnich, mimo stosunkowo dużych rozmiarów w zakresie niektórych kategorii przestępstw, stanowi margines tego społecznego zjawiska, jakim jest przestępczość w ogóle, to „obserwacje dowodzą, że przestępczość nieletnich jest też charakterystyczna – młodzi ludzie w swoich działaniach często cechują się brawurą i brutalnością, zaś ich postępowanie dotyczy najczęściej narkotyków, rozbojów i kradzieży” (Drzewiecki 2016: 94).

Czynniki sprzyjające przestępczym zachowaniom nieletnich w województwie wielkopolskim to przede wszystkim poziom urbanizacji, ale także gęstość zaludnienia, skolaryzacja, dochody ludności, udział kobiet w wieku przedprodukcyjnym w ogólnej liczbie kobiet, rozwody czy ubóstwo. Spośród wskazanych czynników najwięcej istotnych korelacji wykazał wskaźnik urbanizacji, który był związany aż z siedmioma zmiennymi, co może oznaczać, że powiaty o dużym udziale ludności miejskiej sprzyjają zachowaniom przestępczym nieletnich. Wydaje się, że na terenach zurbanizowanych nakłada się szereg czynników kształtujących aktywność przestępczą nieletnich, takich jak np. duża anonimowość jednostki, spadek zdolności porozumiewania się między rówieśnikami czy brak czasu na podtrzymywanie głębokich więzi, a w konsekwencji ich rozluźnienie. Dużo mniejszą współzależność wykazały pozostałe zmienne, w tym najmniejszą współczynnik skolaryzacji, a w przypadku stopy bezrobocia nie stwierdzono istotnych korelacji. Podsumowując przeprowadzone badania, można dokonać uogólnienia, że przestępczość staje się nieodłącznym aspektem życia młodego człowieka, gdyż natężenie tego zjawiska nieustannie wzrasta, zwłaszcza w zakresie przestępstw z ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Zmiany te budzą niepokój, ponieważ znamiona przestępczości pozostają w młodym człowieku przez całe życie, a liczba czynników silnie oddziałujących na niedojrzały umysł ciągle wzrasta.

Literatura

- Balandynowicz A. 2012. Agresja i przemoc w cyberprzestrzeni a przestępczość dzieci i młodzieży. [W:] S. Ćmiel (red.), *Przestępczość nieletnich – teoria i praktyka*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów, s. 11–38.
- Barczykowska A. 2011. Kapitał społeczny a zjawiska patologii społecznej w wielkim mieście. *Impuls*, Kraków.
- Bartnicki S. 1986. The geography of crime. The case study of Warsaw. *Miscellanea Geographica*, 2: 237–242.
- Bartnicki S. 1987a. Geografia przestępczości miejskiej. [W:] A. Rajkiewicz, Z. Tokarski (red.), *Zagrożenia społeczne i warunki oraz środki ich przezwyciężania*. Polska 2000, 2/1986, II: 37–48.
- Bartnicki S. 1987b. Terytorialne zróżnicowanie przestępczości w Polsce w latach 1976–1986. Raport dla Komitetu Polska 2000.
- Bogacka E. 2009a. Poziom i czynniki przestępczości w układzie regionalnym Polski. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 8: 33–43.
- Bogacka E. 2009b. Przestępczość w Poznaniu. *Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna*, 6: 87–100.

- Bogacka E. 2012a. Struktura przestrzenna i czynniki przestępczości na obszarze nadgranicznym Polski z Niemcami. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Bogacka E. 2012b. Zastosowanie teorii społecznej dezorganizacji do badania zróżnicowania przestrzennego przestępczości. *Wiadomości Statystyczne*, 1: 43–51.
- Cichy A., Szyjko C. 2014. Nieletni jako przestępca w XXI wieku – studium uwarunkowań społeczno-prawnych. Akademia Obrony Narodowej, Warszawa.
- Chmielewska A. 2012. Znaczenie i rola środowiska rodzinnego w procesie stawania się przestępcą. [W:] S. Ćmiel (red.), *Przestępczość nieletnich – teoria i praktyka*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów, s. 299–320.
- Drzewiecki P. 2016. Zjawisko przestępczości nieletnich w Polsce. *De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności*, 2: 78–96.
- Firla J. 2001. Psychospołeczne uwarunkowania przestępczości nieletnich. Wydawnictwo Szkoły Policji w Katowicach, Katowice.
- Guzik R. 2000a. Przestępczość w przestrzeni Krakowa w wyobrażeniach jego mieszkańców. [W:] I. Jażdżewska (red.), *Miasto postsocjalistyczne: organizacja przestrzeni miejskiej i jej przemiany*. Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 201–204.
- Guzik R. 2000b. Przestrzenny obraz przestępczości w prasie krakowskiej. [W:] B. Domański (red.), *Studia nad rozwojem lokalnym i regionalnym*. *Prace Geograficzne*, 106: 197–216.
- Hnatów A. 2012. Wpływ grup rówieśniczych na popełnianie przestępstw przeciwko mieniu przez nieletnich. [W:] S. Ćmiel (red.), *Przestępczość nieletnich – teoria i praktyka*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Gospodarki Euroregionalnej im. Alcide De Gasperi, Józefów, s. 479–498.
- Hołyst B. 2007. *Kryminologia*. Wydawnictwo Prawnicze LexisNexis, Warszawa.
- Informacja dotycząca stanu zagrożenia przestępczością nieletnich w Polsce w 2015 r. Biuro Prewencji i Ruchu Drogowego KGP w Warszawie.
- Kądziołka K. 2015. Sytuacja społeczno-ekonomiczna mieszkańców a przestępczość w Polsce. [W:] Z.E. Zieliński (red.), *Rola informatyki w naukach ekonomicznych i społecznych. Innowacje i Implikacje Interdyscyplinarne*, 1: 83–92.
- Komadowska A. (red.) 2012. *Przestępczość wśród młodzieży – zagrożenia, sposoby przeciwdziałania*. Wydawnictwo KUL, Lublin.
- Kozłowski P. 2010. Dynamika demoralizacji i przestępczości nieletnich – analiza statystyczna zjawiska i propozycja indywidualnych rozwiązań. *Przegląd Więziennictwa Polskiego*, 69: 103–128.
- Kuć M. 2013. *Kryminologia*. Skrypty Becka. Wyd. 2. Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa.
- Lipka M. 1971. *Przestępczość nieletnich w Polsce. Zapobieganie i zwalczanie*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa.
- Łosińska M. 2013. Kobieta jako sprawczyni zabójstwa – analiza kryminologiczna i kryminalistyczna. *Przegląd Prawniczy, Ekonomiczny i Społeczny*, 1: 42–59.
- Mordwa S. 2011. Przestępstwa w przestrzeni publicznej. Przykład Łodzi. [W:] I. Jażdżewska (red.), *Człowiek w przestrzeni publicznej miasta. Konwersatorium Wiedzy o Mieście*, 24: 231–240.
- Mordwa S. 2012. Struktura i typologia przestrzenna przestępczości w Polsce – przykład wykorzystania walidacji liczby skupień w metodzie k-średnich. *Acta Universitatis Lodziensis, Folia Geographica Socio-Oeconomica*, 12: 89–110.
- Mordwa S. 2013. *Przestępczość i poczucie bezpieczeństwa w przestrzeni miasta. Przykład Łodzi*. Wydawnictwo UŁ, Łódź.
- Mordwa S. 2016. The geography of crime in Poland and its interrelationship with other fields of study. *Geographia Polonica*, 89: 187–202.
- Mydel R. 1989. Przestrzenne zróżnicowanie przestępczości w Japonii. *Folia Geographica, Series Geographica-Oeconomica*, 22: 121–138.
- Mydel R., Kozimor K. 1989. Demograficzne, czasowe i przestrzenne aspekty przestępczości w Krakowie. *Folia Geographica, Series Geographica-Oeconomica*, 22: 63–84.
- Papież J., Płukis A. (red.) 1998. *Przemoc dzieci i młodzieży w perspektywie polskiej transformacji ustrojowej*. Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Sitarczyk M. 2004. *Nieletni sprawcy zabójstw. Sylwetki psychologiczne*. Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin.
- Ustawa z dn. 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz.U. 1982, nr 35, poz. 228).

Spatial differences in juvenile delinquency in Wielkopolskie voivodeship

Abstract: The aim of the article is to research spatial diversity of juvenile delinquency and to determine the factors contributing to criminal behaviour of minors in the poviats of Wielkopolska Region in 1999 and 2015. The analysis concerns changes in the number of juvenile delinquents and acts committed by them, paying spatial attention to crimes in the category of narcotics offences which are characterised by the highest crime rates. The analysis is supplemented by determining the interdependency between the level of juvenile delinquency and factors of crime using Pearson's linear correlation coefficient.

Key words: spatial diversity of delinquency/crime, factors of crime, juvenile perpetrators of criminal offences, Wielkopolskie voivodeship